

Костянтин Марисюк
Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
kostiantyn.b.marysiuk@lpnu.ua
Orcid ID: orcid.org/0000-0002-7483-3836

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

<http://doi.org/10.23939/law2022.33.176>

© *Марисюк К.*, 2022

Стаття присвячена співвідношенню понять “загальні засади призначення покарання” та “принципи призначення покарання”.

У кримінальному праві паралельно використовуються поняття “загальні засади призначення покарання” та “принципи призначення покарання”. На перший погляд ці поняття здаються тотожними. Принципи часто визначають через загальні засади, і навпаки – загальні засади через принципи.

Поширеною у юридичній літературі є позиція, згідно з якою загальні засади мають своїм джерелом окремих принципів призначення покарання чи їх сукупність. З такою думкою варто погодитись, але також необхідно додати, що попри те, що принципи виражаються та закріплюються загальними засадами, вони також знаходять свій вияв і в інших нормах.

Розмежовуються згадані поняття й тим, що принципи призначення покарання пронизують увесь розділ КК, що стосується призначення покарання, а загальні засади закріплені в одній статті КК. Загальні засади застосовуються судом при призначенні покарання конкретній особі, а принципи призначення покарання спрямовують всю діяльність суду із призначення покарання.

Правильною видається і позиція, закріплена у п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про практику призначення судами кримінального покарання” від 24 жовтня 2003 р. № 7 у редакції від 06.11.2009 р., відповідно до якої через загальні засади реалізуються принципи призначення покарання.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що принципи призначення покарання і загальні засади покарання не можна вважати синонімічними поняттями. Так, вони мають багато спільних рис і тісно пов’язані між собою, проте є ціла низка відмінностей, яка дозволяє стверджувати, що зазначені поняття є самостійними кримінально-правовими категоріями.

Ключові слова: правопорушення, покарання, принципи, кримінальна відповідальність, закон.

Постановка проблеми. У науковій літературі можна зустріти думку, що фактично всі поняття та категорії, притаманні загальній частині кримінального права, уже давно досліджені, описані та проаналізовані з усіх боків, тому продовжувати наукові розвідки у цій сфері безперспективно.

В той же час, ціла низка здавалось би зрозумілих кримінально-правових інститутів і досі залишається спірною, їх розуміння в частині співвідношення між собою вченими часом діаметрально відрізняється. До останніх сміливо можна віднести і співвідношення принципів призначення покарання та загальних засад призначення покарання.

Аналіз дослідження проблеми. До питань принципів призначення покарання та загальних засад призначення покарання звертались у свої працях такі знані науковці, як М. Бажанов, Ш. Давлатов, О. Омельчук, В. Полтавець та ін.

Не зважаючи на значну кількість публікацій, присвячених цим проблемам та їх співвідношенню між собою, наукова спільнота і досі знаходиться доволі далеко від одноставного розуміння досліджуваних питань.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов'язані із розумінням таких складних понять, як “принципи призначення покарання” та “загальні засади призначення покарання”, а також з їх співвідношенням між собою, зосередимо нашу увагу лише на найбільш значимих, на нашу точку зору, моментах, залишивши все інше для наступних наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. У кримінальному праві паралельно використовуються поняття “загальні засади призначення покарання” та “принципи призначення покарання”. На перший погляд ці поняття здаються тотожними. Принципи часто визначають через загальні засади, і навпаки – загальні засади через принципи. Для того, щоб зрозуміти, чи відрізняються ці поняття, необхідно перш за все проаналізувати, що собою становлять принципи права, та яке місце у їх системі займають принципи призначення покарання.

Поняття “принцип” походить від латинського “начало”, “основа”. Тобто принципи становлять собою певний фундамент, основу певної науки, сфери суспільних відносин тощо.

У правовій площині значення цього поняття дещо деталізується. Так, у юридичній енциклопедії за редакцією Ю. С. Шемшученка наводиться наступне визначення принципів права: “керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин” [1]. Крім цього при визначенні принципів права використовуються також такі поняття як вихідні положення, основні ідеї, загальні нормативно-керівні положення, закономірність, сутність, система координат тощо [2, с. 40]. Як бачимо, однозначної позиції щодо поняття принципів права у юридичній літературі немає. Принципи права за сферою дії поділяються на загальні, галузеві та принципи інститутів права. Перша група принципів застосовується до всіх чи більшості галузей права, друга – щодо конкретної галузі, третя – щодо відповідного інституту галузі права. Принципи призначення покарання належать до принципів інституту галузі кримінального права і є найбільш вузькими за сферою своєї дії.

Щодо визначення поняття принципів призначення покарання також немає єдності думок вчених.

М. І. Бажанов під цим поняттям розумів “вихідні, найбільш важливі положення, закріплені в нормах кримінального законодавства, які визначають усю діяльність судів із застосування покарання до осіб, винних у вчиненні злочину” [3, с. 11].

На думку О. М. Омельчука, принципи призначення покарання є “вихідними ідеями, які надають цілісності (логічності, послідовності, збалансованості) інституту призначення покарання” [4, с. 361]. Зазначене визначення здається не зовсім повним, оскільки вчений, зокрема, не вказує на таку ознаку принципів як загальнообов'язковість.

В. В. Полтавець у свою чергу вважає, що принципи призначення покарання повинні відповідати наступним вимогам:

1) бути основною, загальнообов'язковою керівною ідеєю для законодавця та правозастосовника;

- 2) відбивати сутність та мету покарання;
- 3) слугувати основою формування усіх кримінально-правових норм, що стосуються призначення покарання;
- 4) не суперечити загальноправовим і галузевим принципам права [5, с. 15].

Виведення чітких критеріїв, за якими можна виділити принципи призначення покарання, здається оптимальним виходом із цієї ситуації, оскільки вони яскраво відображають, чи можна те чи інше положення віднести до принципів призначення покарання, чи ні, чого іноді не дає зробити саме лише визначення цього поняття.

Стосовно співвідношення принципів та загальних засад призначення покарання, то ці категорії по-різному сприймаються науковцями.

Так, Є. В. Благоевич вважає, що принципи та загальні засади призначення покарання є поняттями, що не співпадають, а також підтримує позицію Л. Л. Круглікова, згідно з якою загальні засади конкретизують зміст принципів, далеко не вичерпуючий цей зміст [6, с. 313].

Т. В. Непомнящая зазначає, що принципи та загальні засади є категоріями, що одне одного доповнюють [7, с. 14].

Поширеною у юридичній літературі є позиція, згідно з якою загальні засади мають своїм джерелом окремий принцип призначення покарання чи їх сукупність. З такою думкою варто погодитись, але також необхідно додати, що попри те, що принципи виражаються та закріплюються загальними засадами, вони також знаходять свій вияв і у інших нормах, про що стверджував М. І. Бажанов [3, с. 11].

Чітко розмежовує принципи та загальні засади призначення покарання за законодавством російської федерації Р. С. Бурганов. Оскільки норми, що стосуються цього питання, в КК України побудовані схожим чином, то ці роз'яснення можна застосувати і до українського законодавства. Так, при розмежуванні вчений наголошує, що принципи призначення покарання пронизують увесь розділ КК, що стосується призначення покарання, а загальні засади закріплені в одній статті КК. Загальні засади застосовуються судом при призначенні покарання конкретній особі, а принципи призначення покарання спрямовують всю діяльність суду із призначення покарання [8].

Правильною видається і позиція, закріплена у п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про практику призначення судами кримінального покарання” від 24 жовтня 2003 р. № 7 у редакції від 06.11.2009 р., відповідно до якої через загальні засади реалізуються принципи призначення покарання.

Г. А. Крігер вважав, що принципи призначення покарання втілюються у загальних засадах, а виокремлення питання щодо принципів призначення покарання є непотрібним повторенням одних і тих самих положень [9, с. 120].

Отже, принципи призначення покарання та загальні засади призначення покарання – це різні категорії, які тісно між собою пов'язані.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що принципи призначення покарання і загальні засади покарання не можна вважати синонімічними поняттями. Так, вони мають багато спільних рис і тісно пов'язані між собою, проте є ціла низка відмінностей, яка дозволяє стверджувати, що зазначені поняття є самостійними кримінально-правовими категоріями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юридична енциклопедія. В 6 т. (1998) / Редкол. : Ю. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: “Українська енциклопедія”, URL : <http://leksika.com.ua/legal/>.
2. Старчук О. (2012). Щодо поняття принципів права. Часопис Київського університету права. № 2. С. 40–43.
3. Бажанов М. (1980). Назначение наказания по советскому уголовному праву. К.: Вища школа, 216 с.

4. Омельчук О. (2013). Загальні засади призначення покарання: законодавче регулювання та практика застосування. Університетські наукові записки. № 4. С. 360–366.
5. Полтавець В. (2005). Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України. Луганськ: РВВ ЛАВС, 240 с.
6. Благоев Е. (2004). Применение уголовного права (теория и практика). СПб.: Издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 505 с.
7. Непомнящая Т. (2006). Назначение уголовного наказания: теория, практика, перспективы. СПб.: Издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”. 781 с.
8. Бурганов Р. (2006). Влияние принципов назначения наказания на формирование, закрепление в законе и применение общих начал назначения наказания. Вестник ТИСБИ. № 3. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1246387>.
9. Давлатов Ш. (2011). Принципы призначення покарання. Вісник Академії митної служби України. Серія: “Право”. № 2. С. 120- 127.

REFERENCES

1. *Yurydychna entsyklopediya* [Legal Encyclopedia]. V 6 t. /Redkol.(1998). Yu. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. K.: “Ukrydychna entsyklopediya”, URL : <http://leksika.com.ua/legal/>.
2. Starchuk O. (2012). *Shchodo ponyattya pryntsyypiv prava* [On the concept of principles of law]. Chasopys Kyivivs'koho universytetu prava. No. 2. Pp. 40–43.
3. Bazhanov M. (1980). *Naznachenie nakazaniya po sovetskomu uholovnomu pravu* [Sentencing under Soviet criminal law]. K.: Vyshcha shkola, 216 p.
4. Omel'chuk O. (2013). *Zahal'ni zasady pryznachennya pokarannya: zakonodavche rehulyuvannya ta praktyka zastosuvannya* [General principles of sentencing: legislation and practice]. Universytet-s'ki naukovi zapysky. No. 4. Pp. 360–366.
5. Poltavets' V. (2005). *Zahal'ni zasady pryznachennya pokarannya za kryminal'nym zakonodavstvom Ukrainy* [General principles of sentencing under the criminal legislation of Ukraine]. Luhans'k : RVV LAVS, 2005. 240 p.
6. Blahov E. (2004). *Primenenie uholovnoho prava (teoriya i praktika)* [Application of criminal law (theory and practice)]. SPb.: Yzdatel'stvo R. Aslanova “Yurydycheskyy tsentr Press”, 505 p.
7. Nepomnyashchaya T. (2006). *Naznachenie uholovnoho nakazaniya: teoriya, praktika, perspektivy* [Assignment of criminal punishment: theory, practice, prospects]. SPb.: Yzdatel'stvo R. Aslanova “Yurydycheskyy tsentr Press”, 781 p.
8. Burhanov R. (2006). *Vliyanie printsypov naznacheniya nakazaniya na formirovanie, zakreplenie v zakone i primenenie obshchikh nachal naznacheniya nakazaniya* [The influence of the principles of sentencing on the formation, enshrinement in law and application of the general principles of sentencing]. Vestnyk TYSBY. No. 3. URL : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1246387>.
9. Davlatov Sh. (2011). *Pryntsyypy pryznachennya pokarannya* [Principles of sentencing]. Visnyk Akademiyi mytnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: “Pravo”. No. 2. Pp. 120- 127.

Дата надходження: 11.01.2022 р.

Kostyantyn Marysyuk

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Department of Criminal Law and Procedure,
Doctor of Law, Prof.

PRINCIPLES OF PUNISHMENT AND GENERAL PRINCIPLES OF PUNISHMENT: THE RELATIONSHIP OF CONCEPTS

The article is devoted to the relationship between the concepts of “general principles of sentencing” and “principles of sentencing”.

In criminal law, the concepts of “general principles of sentencing” and “principles of sentencing” are used in parallel. At first glance, these concepts seem identical. Principles are often defined through general principles, and vice versa – general principles through principles.

Common in the legal literature is the position that the general principles have their source in a separate principle of sentencing or a combination thereof. This view should be accepted, but it should also be added that although the principles are expressed and enshrined in general principles, they are also reflected in other norms.

These concepts are distinguished by the fact that the principles of sentencing permeate the entire section of the Criminal Code relating to sentencing, and the general principles are enshrined in one article of the Criminal Code. The general principles are applied by the court when sentencing a specific person, and the principles of sentencing guide all court activities on sentencing.

The position enshrined in paragraph 1 of the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine “On the Practice of Criminal Punishment by Courts” of October 24, 2003 № 7 in the wording of November 6, 2009, according to which the principles of sentencing are implemented through general principles, also seems correct.

In conclusion, we can conclude that the principles of sentencing and the general principles of punishment can not be considered synonymous. Yes, they have many features in common and are closely related, but there are a number of differences that suggest that these concepts are independent criminal law categories.

Key words: offense, punishment, principles, criminal liability, law.